

Rezervace Si-šuang-pan-na chrání a zpřístupňuje poslední zbytky tropického deštného lesa v Číně. Foto: E. Knižátková

Obrázky z jihozápadní Číny – ochrana přírody v Říši středu

Antonín Krása, Eva Knižátková

Čína je zemí mnoha nej. Rozlohou je sice až čtvrtá největší, ale pokud jde o počet obyvatel, jednoznačně vede a první místo zřejmě brzy obsadí, i pokud jde o absolutní velikost hospodářství vyjádřenou hrubým domácím produktem. Přimo před očima se mění z rozvojové země v planetární velmoc, protože tempo výstavby celých městských čtvrtí, dálnic

a železnic nemá jinde obdoby. Zvedá se i životní úroveň obyvatel, ale ruku v ruce s tím jde zvyšující se tlak na zbývající přírodu, která samozřejmě trpí. Při naší loňské cestě do této země jsme ale měli možnost nahlédnout trošku pod pokličku zpravodajských klišé a na několika příkladech se přesvědčit, že to s tamní ochranou přírody není vždy úplně špatné.

Trocha historie na úvod

Přírody v Číně zůstává poměrně dost, protože i když jsou zde jedny z největších souměstí na světě, zabírají relativně malou plochu. Velkou část krajiny ovšem pokrývají nehostinné pouště, polopouště a vysokohorské pustiny, zatímco lesů a jiných druhově bohatých ekosystémů v nejlidnatější zemi světa najdeme o poznání méně. Níže položená produktivní území jsou navíc lidmi využívána velmi intenzivně již několik tisíc let. Čína je jednou z kolébek zemědělství; došlo zde k domestikaci např. rýže, prosa a sóji. Na druhou stranu byla země až donedávna převážně zemědělská, tlak lidské populace se tedy omezoval na zakládání a údržbu políček a lov volně žijících zvířat.

Výraznější změny nastaly teprve po druhé světové válce za vlády Mao Ce-tunga. V rámci Velkého skoku vpřed zakládaly vesnické komuny vysoké pece, v nichž měly tavit ocel. Spálily kvůli tomu spoustu lesů, výsledek ovšem nenaplnil očekávání. Jiným vrcholem doby experimentů bylo hromadné hubení vrabců a dalších drobných ptáků. Ti totiž podle vůdců čínské společnosti sežrali příliš mnoho zrní a lidé pak trpěli hladem. Venkov se proto zaplnil lidmi, kteří hlukem a jiným rušením donutili všechnu ptačí drobotinu vzlétnout a nedovolili jí usednout. Z oblohy pak padali ptáci mrtví vyčerpáním. Úspěch akce byl obrovský. Bohužel organizátorům nedošlo, že vrabci žerou nejen zrní, ale také spoustu hmyzu, který je považován za škodlivý. Výsledkem byl několikaletý hladomor s desítkami milionů mrtvých obyvatel.

Po Maově smrti se situace postupně lepšíla, minimálně tedy pro čínskou společnost. Začalo docházet k industrializaci a pozvolnému růstu životní úrovně. Od té doby přibýlo průmyslových podniků všech kategorií, což vedlo k enormnímu zvýšení znečištění všeho druhu. Kritická je situace např. u polétavého prachu, který kvůli dotacím stále rostoucí automobilové dopravy paralyzuje život v mnoha městech. Kromě výše popsaného Čína neopustila ani vizi megalomanských změn přírody a krajiny. V zemi se staví obrovské množství přehrad jak na menších tocích, tak i na těch největších, jako jsou známé Tři soutěsky na Jang-c' -ťiang. Na jedné straně země získává energii z obnovitelných zdrojů, na straně druhé dochází k narušení říčního

kontinua s nežádoucími dopady na endemické druhy vodních rostlin a živočichů. Menší vodní plochy jsou využívány k velmi intenzivnímu chovu ryb a kachen, což spolu se znečištěním vodního prostředí přispělo k dramatickému poklesu početnosti např. aligátora čínského (*Alligator sinensis*) a zřejmě již vyhynutí endemického delřínovce čínského (*Lipotes vexillifer*).

Zvířata jako zdroj potravy

Uvedené druhy, stejně jako mnoho jiných, ohrožoval a stále ohrožuje i přímý lov. Číňané jsou známi tím, že snědí prakticky vše (jak říká známý vtip, snědí vše, co má čtyři nohy s výjimkou stolu), a protože je pro mnoho lidí maso v obchodě drahé, představuje lov stále významný zdroj bílkovin. Lov a nověji i chov ale neuspokojuje potřebu masa jen u chudších Číňanů, ale i u bohaté vrstvy, která pojídá zvířata pocházející z přírody, aby umocnila své společenské postavení. Je ovšem možné, že maso těchto zvířat chutná mnohem lépe než v případě běžné drůbeže, prasat nebo dobytka. Každopádně i dnes je možné vidět na čínské ulici klícky s různými kury nebo savci a lavory s vodou plné ryb, raků nebo žab. Zákazník si zvíře vybere a pohotový kuchař mu ho na místě připraví podle jeho přání. Na nás vše působí značně nepatřičně, ale v jihovýchodní Asii jde o běžný zvyk. Dopad popsaného využití přírodních zdrojů na populace volně žijících druhů je nepochybně velký, ale možná se začíná v souvislosti s celkovým zvyšováním životní úrovně i v tomto směru blýskat na lepší časy.

V Číně konzumují skoro vše a základní úprava probíhá přímo na ulici. Foto: A. Krása

Nicméně jde spíše o první nesmělé krůčky. Divoká zvířata totiž bohužel nejsou jen zdrojem potravy, ale mnoho z nich – či spíše jejich části – nachází uplatnění i v tradiční čínské medicíně. Díky tomu byli a jsou loveni tygři, sloni, nosorožci, opice a mnoho dalších druhů zvířat. Navíc se poptávka neomezuje jen na území samotné Číny, ale negativně ovlivňuje ochranu přírody po celém světě. Mnohé druhy se kvůli tomu ocitly na hranici vyhynutí a přímo v Číně už vymizely. Platí to např. pro tygry, kdy endemický poddruh tygr čínský (*Panthera tigris amoyensis*) žijící na jihu země byl již v přírodě vyhuben.

Soutěska tygřího skoku

Výše uvedené informace ukazují, že ochrana přírody v Číně to nemá vůbec lehké. Překotně se rozvíjející země klade důraz na jiné věci, ale realita naštěstí není černobílá. Zajímavou

Nejužší místo Soutěsky tygřího skoku, kde ji měl přeskocit bájný tygr. Foto: A. Krása

ukázkou toho, jak se čínská společnost mění také žádoucím směrem, se stal příběh Soutěsky tygřího skoku, který dokazuje, jak zde narůstá i ochranářské povědomí a s ním spojené aktivity. Na konci minulého desetiletí se totiž podařilo zabránit výstavbě přehrad na horním toku Dlouhé řeky (Jang-c'-ťiang), a pro lidstvo zachovat jednu z nejužasnějších přírodních scenérií.

Soutěska leží na jihozápadě země v severní části provincie Jün-nan kousek od hranic s Tibetem a je opravdu impozantní. Po obou stranách 15 km dlouhého úseku se tyčí pohoří, jejichž vrcholky dosahují výšky kolem 5 500 m. Na levé straně je to nižší Chabašan, na pravé pak Sněžné pohoří Nefritového draka (Julung-süe-šan). Od nejvyšších vrcholů je to k řece na dně soutěsky úchvatných 4 000 metrů! Řeka při průtoku těmito místy překonává několik peřejí, přičemž v nejužším místě má pouze 25 metrů na šířku, což je sice pořád příliš mnoho, aby ji bájny tygr, který dal soutěsce jméno, přeskočil, ale podle pověsti se tak opravdu stalo.

Čínská vláda se ovšem na přelomu tisíciletí rozhodla, že by bylo vhodné využít ohromné vodní síly, a proto zde začala plánovat výstavbu přehrad. Těch se v Číně stává velké množství a ani samotná Dlouhá řeka není výjimkou. Proto bylo pro všechny velkým překvapením, když se o výstavbu začala zajímat aktivní skupina místních obyvatel, kteří ve spolupráci s médii a místní nevládní organizací začali vystupovat proti zatopení svého údolí. Jejich nerovný a v Číně tak neobvyklý boj proti záměrům vlády a velkých developerů je zobrazen v dokumentu Zelený tygr se probouzí. V něm je vidět postupná změna postoje místních vesničanů, které zpočátku ani nenapadlo zpochybňovat vládní kroky a vidinu rychle a snadno získaných peněz za prodej obecních pozemků. Teprve exkurze do sousedního údolí Mekongu, které bylo výstavbou přehrad zničeno nedlouho předtím, jim otevřelo oči. Místo prosperujících přesídlenců tu našli místní obyvatelé v roli hladových vyděděnců, kteří se živili přehrabáváním odpadků. Díky tomuto zjištění se dokázali místní obyvatelé semknout, a protože zrovna vstoupil v platnost zákon obdobný našemu posuzování vlivů na životní prostředí, nakonec byli ve svých

Plány na stavbu přehrad na horním toku Jang-c'-ťiang byly zažehnány a místní obyvatelé mohou vedle tradičního zemědělství vydělat také na rozvíjejícím se turismu. Foto: A. Krása

snahách úspěšní. Plány na výstavbu přehrad byly skutečně na konci roku 2007 opuštěny a jedinečná Soutěska tygřího skoku zůstala zachována.

Vstup je sem možný nejen pěšky, čemuž dávají přednost zahraniční turisté, ale i pohodlně po silnici, kterou vláda vybuodovala poté, co zrušila plány na výstavbu přehrad. Turistům sem proudí velké davy, zejména těch čínských, kteří pěšky nechodí, pokud to není nezbytně nutné. Máte-li ale 2–4 dny času, můžete si dopřát výlet s batohem na zádech místy, kde jiných lidí potkáte jen velmi málo. Stezka pro pěší šplhá vysoko na stráni nad řekou, ale zato prochází mezi terasovitými políčky a místními drobnými vesničkami, v nichž je možné sehnat příjemné ubytování. Volně žijících zvířat, zejména těch větších, tu mnoho nežije, protože tlak lidské populace je i zde, mimo velká centra, značný. Ale úchvatná scenerie vše dokonale vyvažuje a oko biologa potěší třeba drobné zemní agamy, kterých zde žije několik druhů. A nechybí samozřejmě horská květena, roztodivný hmyz nebo drobní pěvci.

Národní přírodní rezervace Si-šuang-pan-na

Další velice zajímavá oblast, která stojí za návštěvu, leží na samém jihu provincie Jün-nan. Pod dlouhým a neproniknutelným jménem Si-šuang-pan-na se skrývá krajina, která vyniká

mimořádnou diverzitou jak biologickou, tak kulturní. Tato ospalá oblast kolem řeky Mekong leží na klimatické hranici tropů a subtropů a je jediným místem, kde lze v Číně dodnes najít tropický deštný les.

Musíte ale umět hledat. Nově nabitá prosperita a ekonomický boom asijského tygra zahnila poslední skutečné tygry a slony z původních rozsáhlých oblastí do nevelkých zbytků pralesů. Ty naštěstí i díky státní ochraně odolaly snahám místních obyvatel předělat je na kaučukové plantáže, jako skoro celou krajinu okolo. Vždyť jen za poslední desetiletí se plocha plantáží v oblasti prakticky ztrojnásobila! Je pravdou, že díky kaučuku místní komunity ve srovnání s jinými odlehlými oblastmi Číny poměrně rychle a snadno zbohatly, důsledky pro krajinu a přírodu okolo jsou však katastrofální. Je to právě kaučuk, kterému se výborně daří na stanovištích původních nížinných vlhkých lesů, ale lesy se kácí i kvůli banánovníkovým nebo čajovníkovým plantážím.

Poslední tropické a subtropické pralesy v oblasti jsou chráněny jako národní přírodní rezervace Si-šuang-pan-na, která byla vyhlášena již v roce 1958 a dnes zaujímá v pěti samostatných částech rozlohu celkem 2 070 km². Části jsou od sebe odděleny poměrně rozsáhlými pásy obdělávaných a hustě osídlených krajiny a vzájemná komunikace mezi

Drobné agamky byly v severním Jün-nanu aktivní již brzy na jaře. Foto: A. Krása

pralesními lokalitami je tedy značně omezená. V největší z rezervací se nachází mezi návštěvníky zvláště oblíbené sloní údolí – vlajková loď zdejšího masového turismu. Ve skutečnosti jde o napajedlo poměrně pravidelně využívané skupinou slonů, a šance nějaké zvíře na vlastní oči spatřit tak není za jistých podmínek mizivá. Lokalita je rovněž docela dobře přístupná – leží nedaleko hlavní silnice vedoucí do hlavního města Kchun-mingu. To jsou vskutku nezbytné předpoklady pro uspokojení překotně se rozvíjejícího odvětví, vnitrostátního turismu. Naopak zahraniční turisté jsou ve zdejších končinách jevem zcela výjimečným, takže není potřeba se na ně jakkoli zaměřovat. Zato je zapotřebí uspokojit vkus turistů čínských. A tak za branou rezervace, která chrání poslední tropický deštný les v Číně, najdete všechno možné, od krojovaného místního karaoke přes cirkusové vystoupení papoušků ara a kakadu až po sloní balet. S trekem po místní přírodě nepočítejte, zato se můžete projít po úžasném visutém chodníku v korunách stromů, na němž vám ovšem budou dělat společnost zástupy čínských turistů. Jejich deštníkem vyzbrojený průvodci je burácením do megafonu vyzývají k tichosti, protože jedině tak prý mají šanci zahlédnout slony na napajedle pod sebou. Vidět slona na vlastní oči se nám proto samozřejmě nepodařilo.

Od soumraku do úsvitu ovšem patří celá rezervace jen početným sloním rodinkám. V jižní Číně dnes žije populace čítající něco mezi 200–250 jedinci, z nichž naprostá většina žije právě zde. Ochranařské snahy zde slavily úspěch, a počty slonů se za posledních 20 let zvedly více než dvojnásobně. Podobně je na tom ovšem i populace místních obyvatel.

A s rostoucí hustotou lidského osídlení a pouze omezenou plochou přirozených lesů, které slonům zůstaly k dispozici, v regionu nevyhnutelně roste i počet střetů; ročně jich je zaznamenáno i několik tisíc. Sloni zjistili, že plodiny pěstované místními lidmi jsou výživnější než pralesní strava, a dokonce bylo pozorováno, že se naučili chodit k vesnicím na své oblíbené pochoutky právě v době sklizně. Někdy se k tomu přidávají i zničená lidská obydlí, zraněná domácí zvířata a v několika případech ročně dokonce lidské oběti. Není divu, že řešení konfliktů je jednou z velkých výzev, kterým ochrana slonů v jižní Číně čelí.

Ochrana slonů

Čínští ochránci přírody se snaží nalézt co nejúčinnější postupy, jak problémy zmírňovat. Jednou z dobře fungujících možností jsou kompenzační platby vyplácené vesničanům na pokrytí škod způsobených slony. Další přístup spočívá v tvorbě drobných políček s plodinami přímo v pralesních rezervacích, které poskytnou slonům náhradní potravu (pěstuje se zde rýže, banány, kukuřice nebo bambus), a nebudou tedy již tak často vyrážet na výpravy do okolních polí. Neméně důležitou je rovněž přímá spolupráce s místními komunitami – ty nejhůře postižené dostávají od pracovníků rezervace podporu a rady, které plodiny je vhodné pěstovat (např. kaučuk nebo čaj slony neláká). Neodmyslitelnou součástí řešení problému

je důraz na důsledné vyšetřování a trestání pytláctví. V obzvlášť vážném případě v roce 1994, kdy byli usvědčeni pachatelé z upytlačení skupiny 16 slonů, padly nakonec pro čtyři hlavní zločince dokonce rozsudky smrti. Trest smrti za upytlačení pandy velké (*Ailuropoda melanoleuca*) ostatně platí v zemi dodnes.

Květy rododendronů oživují svými barvami horské stráně. Foto: A. Krása

Je obtížné Číně porozumět, je obtížné odhadovat, jaká bude za deset let, protože se doslova mění před očima. Co se dnes zdá být danou realitou, může být zítra už jen zapomenutá historie. A tak nezbyvá než kochat se tím, co zachováno zůstalo, a doufat, že s rozvojem ekonomiky půjde ruku v ruce i rozvoj povědomí o nutnosti chránit poslední zbytky dosud nedotčené přírody.

Autoři pracují v AOPK ČR

Napajedlo v Údolí slonů, u nějž je možné zvířata za vhodných podmínek pozorovat, pokud je ovšem nevyplaší zástupy hlučných turistů. Foto: A. Krása